

Brunkrissla åter i Sverige

Det tog 33 år för brunkrisslan att åter bli en svensk växt. Nils-Arvid Andersson var den lycklige upptäckaren.

RUNE SVENSSON, ERLING JIRLE & NILS-ARVID ANDERSSON¹

Lördagen den 28 juli 2007 är Nils-Arvid Andersson ute på en uppgrävd jordvall i Vellinge kommun i sydvästra Skåne. Han ser något i ögonvrån som inte stämmer med de vanliga triviala arterna i vegetationen. En avvikande planta! En kvist åker med hem för närmare bestämning. Efter konsultation i floran (Mossberg & Stenberg 2003) faller misstanken på brunkrissla *Inula conyzae*. Nils-Arvid ringer Rune Svensson, som försöker prata bort det hela eftersom brunkrisslan inte är sedd i Skåne sedan 1970-talet. Men upptäckaren står på sig, och de kommer överens om att det låter tillräckligt intressant för att kontrolleras nästa dag. En botanisk rundtur i Skåne var redan planerad av Erling Jirle och Rune Svensson och Vellinge-lokalen sattes in sist på listan.

Hemma hos Nils-Arvid i Vellinge stod kvisten i en vas på köksbordet och det var lätt att bekräfta fyndet av brunkrissla. Tidigare bekantskap med arten från Danmark på lokalerna vid Kalundborg och i Köpenhamn undanröjde minsta tvivel.

Vidare mot fyndlokalen. Fanns det mer än ett exemplar? Den senaste tidens ihållande regn, med översvämningar som följd, gjorde att de tre herrarna fick vada ut till fyndlokalen i kalsongerna. När vi nådde fram till vallen upptäcktes omedelbart ett nytt exemplar. Vi gick vidare mot primärplantan och lyfte blicken upp mot vallen lite längre fram. Där vajade ytterligare 25 exemplar i vinden! Två var döda, troligen på grund av översvämningen. Totalsumman på

jordvallen blev sålunda 27 exemplar, alla knappt meterhøga och de flesta 3–6-grenade med mängder av blomkorgar.

Några följearter var hästhov, åkertistel, vägtistel, åkerfräken, ängshaverrot, rödkörvel, knylhavre, kvickrot, rödsvingel, storven, rosendunört, röfflen (*Tussilago farfara*, *Cirsium arvense*, *C. vulgare*, *Equisetum arvense*, *Tragopogon pratensis*, *Torilis japonica*, *Arrhenatherum elatius*, *Elytrigia repens*, *Festuca rubra*, *Agrostis gigantea*, *Epilobium hirsutum*, *Phalaris arundinacea*).

Figur 1. Brunkrisslan är reslig, de flesta individerna på den nyupptäckta lokalen är cirka 80 cm høga.

Foto: Erling Jirle.

The *Inula conyzae* plants on the newly discovered locality in SW Skåne stand about 80 cm tall.

¹NAA hittade brunkrisslan. RS tog initiativ till artikeln och genomförde herbariestudier. RS och EJ har genomfört litteraturstudier och skrivit texten.

Figur 2. Det nyupptäckta brunkrisslebeståndet står i en slänt ovanför en liten damm i Vellinge kommun. Marken är kalkrik, väl-dränerad och kustnära, idealbiotopen för arten.

Brunkrisslans blomkorgar har typiska violettspetsade inre holkfjäll och yttre holkfjäll som är finhåriga och har utböjd spets. Strålblommor hittar man bara i enstaka korgar, och då bara som knappt utstickande och trekluvna. Därav det äldre namnet tretungkrissla. Foto: Erling Jirle.

The newly discovered stand of *Inula conyzae* on a slope above a small pond in Vellinge, southwestern Skåne.

The capitula have violet-tipped inner bracts, and pubescent outer bracts. The short, three-cleft ligules are only rarely seen.

Sedan växten fotograferats vadade vi tillbaka till "fastlandet" och sökte i den närmaste omgivningen. I ett område som låg i träda cirka femtio meter från huvudbeståndet växte ytterligare åtta exemplar varav tre var döda, troligen på grund av översvämningen. Dessa åtta exemplar växte i ett område där stånd *Senecio jacobaea* var dominerande följeart.

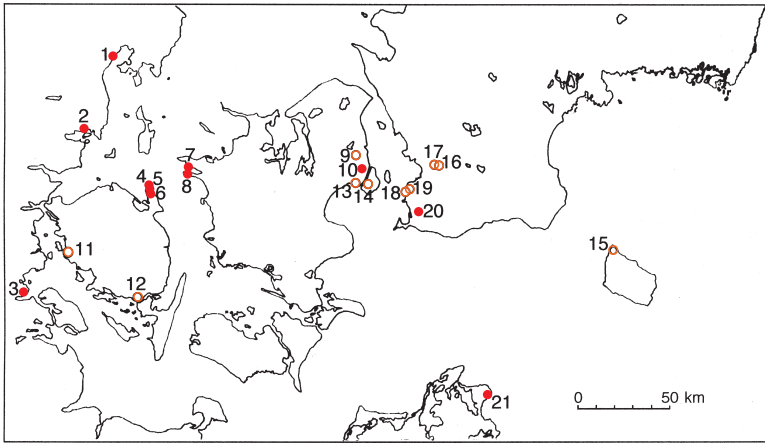
En närmare beskrivning av växtplatsens läge är av hänsyn till markägaren inte aktuell, men markägaren är intresserad av fyndet och kommer att ta hänsyn till växten i framtiden. Jordvallen anlades enligt markägaren 1993. Materialet är organogent med rikt innehåll av snäckskal från ett kärr som dikades ut i mitten av 1960-talet samt av underliggande varviga leror.

Beståndets individantal och plantornas storlek samt att det är två delbestånd indikerar att brunkrisslan har funnits på lokalen i flera år. Fröproduktionen på lokalen är riklig. Framtiden för brunkrisslan på vallen verkar således hoppfull. Däremot kan nog igenväxning hota de plantor som växer i det trädade området.

Vårt belägg har lämnats till herbariet i Lund (LD).

Utbredning

Enligt Pedersen (1961) når brunkrisslan till Medelhavsområdet i söder och till Krim och Kaukasus i öster. Nordgränsen går över Polen till centrala Tyskland. Den är lokalt vanlig i Storbritannien och Frankrike. Pedersen anger att

Figur 3. Lokaler för brunkrissla i södra Östersjöområdet. ●: aktuella lokaler, ○: utgångna lokaler.

1 Vosnæs, 2 Skablund, 3 Spramshuse, 4 Fyns Hoved, 5 Mejlø, 6 Vejlø, 7 Rønæs, 8 Asnæs, 9 Lyngby, 10 Köpenhamn, 11 Assens, 12 Lehnkov, 13 Avedøre, 14 Amager, 15 Bornholm, 16 Lund, 17 Trolleberg, 18 Sibbarp, 19 Limhamn, 20 Vellinge, 21 Rügen.

All known localities of *Inula conyzae* in the southern Baltic Sea region. No. 20 is the new locality in SW Skåne.

arten saknas i norra Tyskland men har utpostlokaler på Rügen och i Danmark.

I Norge är brunkrisslan funnen som tillfällig i Oslo 1903, troligen inkommen med barlast (Lid & Lid 2005).

Spridningsteorier

Vi tror i första hand att brunkrisslan har nått Vellingelokalen genom långspridning. Därför har vi mätt avståndet till alla andra kända fyndlokaler i Östersjöområdet. Medelavståndet från alla gamla och nya lokaler i Sverige, Danmark och på Rügen i Tyskland är 141 km. Från de aktuella växtlokalerna är medelavståndet 108 km.

En annan möjlighet är att frön förts hit av flyttfåglar. Området är under flyttningen livligt frekventerat av olika arter gäss. Man skulle kunna tänka sig att gässen bär med sig frön på våren på väg mot sina häckningsplatser. Brunkrisslan är relativt vanlig i England och Wales (Stace 1997) och förekommer även i Holland. Gässens flyttväg går från Västeuropa över Danmark, Skåne och vidare uppåt mot Öland och Gotland, men även via Bornholm och Rügen samt vidare åt nordost.

Detta är en spridningsväg som man tänkt sig att kotula *Cotula coronopifolia* har nyttjat för att på senare tid kolonisera nordöstra Skåne, västra Blekinge och västra Gotland (Fröberg 2006, Petersson & Ingmansson 2007, Tyler 2007). Ännu en möjlig spridningsväg kan vara via tåg eller bil.

De flesta danska lokaler är belägna i kustnära branter med småträd och buskar där brunkrisslan ingår som brynväxt. I dessa branter är en naturlig omrörning av marken i form av ras eller jordskred ganska vanliga, och kanske en bidragande orsak till att brunkrisslan kan etablera sig. Den aktuella svenska lokalen liksom den tidigare i Sibbarp har mer karaktär av ruderallokal. Men ett omrört markskikt orsakat av grävningsarbete kan vara en orsak till att arten kunnat etablera sig även på dessa lokaler.

Historik

Litteraturuppgifter

Det första publicerade svenska fyndet är Grönvall (1859), som skriver: "Denna växt är funnen vid Trolleberg nära Lund av Stud. C. O. Lindh. Visserligen anträffades endast 1 ex.; men jag har trott mig böra fästa uppmärksamheten på densamma, i den tanken, att detta möjligen skulle kunna leda till dess vidare efterspanande". Lite mera detaljerade uppgifter finns hos Areschoug (1866): "sparsamt på en pilvall nära Trolleberg vid Lund" och Lilja (1870): "torra ställen, hagar, wallar, sällsynt, Trolleberg kring diken wid första wallen åt höger wid Lommawägen (först funnen af stud. C.O. Lindh)". Senare meddelade Areschoug (1881): "är numera genom lokalens upprödning utrotad vid Trolleberg, men kan möjligen återfinnas på andra ställen i samma trakt." – Våra eftersökningar vid Trolle-

berg i augusti 2007 gav som väntat negativt resultat.

Helge Rickman (1974) hittade 1965 två exemplar av brunkrissla på en nyuppkastad jordvall i Sibbarp, sydvästra Malmö. Då fyndet publicerades hade växten funnits i nio år på lokalen med få individ. Rickman tänkte sig att frö kommit in från Själland. Ett exemplar lämnades till Botaniska trädgården i Lund 1967 för odling, men dess vidare öde är okänt. Dessutom odlade han den i sin trädgård i Limhamn. Vi besökte Sibbarp den 14 augusti 2007 för att som många före oss konstatera att brunkrisslan inte gick att återfinna.

Herbarieuppgifter

Enligt Hylander (1970) skulle första fyndet i Sverige vara av C. O Lindh 1858, taget i Trolleberg och publicerat av Grönvall 1859. I herbarierna ligger dock material taget av Goës (LD 1 ark 1848, S 2 ark 1848, GB 1 ark 1848, UPS 3 ark 1848, 1 ark 1850 (?) och ett utan årtal). Uppenbarligen har Goës samlat brunkrissla för första gången i Trolleberg hela tio år tidigare än vad som förut publicerats.

Det vi får fram från herbarieuppgifterna är att brunkrissla samlades första gången i Trolleberg 1848 och att det sista belägget togs 1881, alltså under en period på 33 år. Antalet belägg som vi känner till från Trolleberg är 40 stycken.

Totalt torde betydligt mer ha samlats. Miss-tanken att insamling på lokalen bidrog till artens försvinnande kan ha fog för sig. Att notera är att Areschoug (1881) skriver att brunkrisslan är försvunnen, men trots detta samlar G. von Cedervall den på Trollebergslokalen samma år.

Intressant är att det ligger ett ark i LD av brunkrissla från Lunds botaniska trädgård samlat 1813. Dessutom skriver Zetterstedt (1838) att brunkrissla odlas i Lunds botaniska trädgård.

Danska och nordtyska lokaler

Pedersen (1990) skriver om ett mystiskt fynd som gjordes på en bakgård vid Nørreport i Köpenhamn. Där växer ett bestånd av

brunkrissla sedan tio år på en bakgård som aldrig nås av solens strålar. Rune Svensson såg beståndet i september 1993. Eftersom arten odlas i den danska avdelningen i Botaniska trädgården i närheten låter ursprunget hölja sig i dunkel.

Övriga nutida förekomster i Danmark uppges vara som följer: Asnæs och Røsnæs på Själland, Fyns Hoved, Mejlø och Vejlø på Fyn, Vosnæs Pynt norr om Århus, Skablund vid Horsens fjord, Spramshuse vid Aabenraa Fjord, samt på norra Bornholm där den troligen är försvunnen.

I Mossberg & Stenberg (2003) finns fyra aktuella prickar för brunkrissla i Danmark. Vi har tolkat dessa som följer: Jylland: Vosnaes Pynt och Skablund Skov. Fyn: Fyns Hoved. Själland: Røsnæs. På Røsnæslokalen sågs den av Rune Svensson och Erling Jirle i augusti 1993.

Den enda nordtyska lokal vi har kunnat identifiera är Sassnitz på Rügen. Därifrån har den varit känd åtminstone sedan 1869. Marsson (1869) skriver ”Bis jetzt nur auf Rügen an den hohen Ufern bei Crampas und Sassnitz, zuerst von Tesch gefunden”. Crampas är byn som senare inkorporerades med fiskehamnen Sassnitz och därefter blev stad 1906. Kritbranterna nordväst och norr om staden är, förmodar vi, aktuell lokal.

Vi hoppas på fröspridning

Brunkrisslans framtid i Skåne är inte tryggad. Antalet är litet: 35 exemplar 2007. Vår förhoppning är att insamling och störningar i form av nedtrampning och annat slitage inte ska ske. Därför avslöjar vi inte den exakta lokalen. Eftersom lokalen är belägen i det skånska jordbrukslandskapet, svårfunnen och ganska isolerad, anser vi att en fredning av lokalen är onödig.

Förhoppningen är att brunkrisslan ska kunna frösprida sig till ytterligare lokaler och kanske etablera fler livskraftiga bestånd i Skåne, ett trevligt återtag på Skandinaviska halvön, som vi hoppas blir beständigt. Dess förmåga att hålla sig kvar på etablerade lokaler i många år är ju framför allt bekräftad genom förekomsten vid Fyns Hoved i Danmark där den är känd sedan 1837, således i minst 170 år.

- Stort tack till alla som har bidragit med information och uppgifter som har gjort det möjligt för oss att skriva denna artikel.

Citerad litteratur

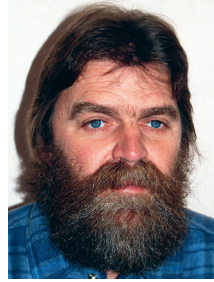
- Areschoug, F. W. C. 1866. Skånes flora. – Gleerup, Lund.
- Areschoug, F. W. C. 1881. Skånes flora, 2:a uppl. – Gleerup, Lund.
- Fröberg, L. 2006. Blekinges flora. – SBF-förlaget, Uppsala.
- Grönvall, T. A. L. 1859. Några anteckningar till Skånes flora. Akademisk afhandling, Lunds universitet. – Cronholm, Malmö.
- Hylland, N. 1970. Prima loca plantarium vascularium Sueciae. – Suppl. Svensk Bot. Tidskr. 64.
- Lid, J & Lid, D. T. 2005. Norsk flora. – Norske Samlaget, Oslo.
- Lilja, N. 1870. Skånes flora. – Hierta, Stockholm.
- Marsson, Th. Fr. 1869. Flora von Neu-Vorpommern und den Inseln Rügen und Usedom. – Engelmann, Leipzig.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003. Den nya nordiska floran. – Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Pedersen, A. 1961. Kurvblomsternes udbredelse i Danmark (ekskl. Hieraceum og Taraxacum). – Bot. tidskr. 57: Hefte 2 og 3.
- Pedersen, A. 1990. Floristiske meddelelser. – Urt 14: 11.
- Petersson, J. & Ingman, G. 2007. Gotlands flora – en guide. – Gotlands Botaniska Förening, Visby.
- Rickman, H. 1974. Skall *Inula conyza* DC vinna fotfäste i den skånska floran? – LBF Medlemsblad [1974](2): 8.
- Stace, C. 1997. New flora of the British Isles. – Cambridge Univ. Press, Cambridge.
- Tyler, T., Olsson, K.-A., Johansson, H. & Soneson, M. (red.) 2007. Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning. – Lunds Botaniska Förening, Lund.
- Zetterstedt, J. W. 1838. Conspectus plantarum in Horto Botanico et plantatione universitatis Lundensis præcipue annis 1834–1837 obviarum. – Berling, Lund.

ABSTRACT

Svensson, R., Jirle, E. & Andersson, N.-A. 2008. Brunkrissla åter i Sverige. [*Inula conyza* rediscovered in Sweden.] – Svensk Bot. Tidskr. 102: 130–134. Uppsala. ISSN 0039-646X.

Inula conyza was discovered in Vellinge, southwestern Skåne in July 2007. Twenty-seven plants were found along a slope leading down to a small pond,

and eight more individuals were discovered on a field nearby. The population seems to be several years old, and will hopefully expand. This is the first record of *I. conyza* in Sweden since 1974. We discuss possible ways of immigration from neighbouring countries. All localities in Sweden, Denmark and northernmost Germany are marked on a map. The average distance from recent localities to the Vellinge site is 108 kilometres.

Rune Svensson arbetar som trädgårdsmästare i botaniska trädgården, Lunds universitet. Förutom att påta i den egna trädgården är fältbotanik den huvudsakliga hobbyn. Ett genuint ölintresse ej att förglömma.

Adress: Skälshög 461, 225 91 Lund
E-post: rune.svensson@ortofta.com

Erling Jirle arbetar som forskningsingenjör vid Lunds universitet. Han forskar på feromoner hos insekter. Fritidsintressen är botanik, ornitologi, öl- och vinprovning och webbsidesnickrande.

Adress: Måsvägen 10 B, 227 33 Lund
E-post: erling.jirle@ekol.lu.se

Nils-Arvid Andersson är näringslivschef, turistchef och EU-samordnare i Vellinge kommun. Han arbetar mestadels med utvecklingsprojekt inom olika EU-program. Mykologi, matlagning och fotografiering är några av Nils-Arvids fritidsintressen.

Adress: Västra Greve 91-14, 235 94 Vellinge
E-post: nils-arvid.andersson@vellinge.se